

Een beschilderd balkenplafond uit 1620

Door Miko Vasques Dias, zelfstandig restaurator meubelen, houten kunstobjecten en beschilderde panelen.

8 oktober 2021

Recent ontdekt 17e-eeuws balkenplafond

Van Leliegracht 35 naar Keizersgracht 74 is een aangename wandeling van nog geen vijf minuten over een typisch stukje Amsterdamse grachtengordel. Op dit deel van de Keizersgracht vinden we onder meer plastisch chirurgen en massagetherapeuten, boetiekhotelletjes en reclamebureaus, maar ook het oer-Hollandse fintechbedrijf Mollie en de voormalige remonstrantse schuilkerk Rode Hoed. Deze bedrijven staan zij aan zij met talloze particuliere appartementen die zich achter de statige 17e- en 18e-eeuwse gevels met glimmend messing bellenborden bevinden en waar – blijkens de her en der op de smalle stoep geparkeerde bakfietsen – kennelijk ook gewoon gezinnen wonen. Daar waar Jordaneze vitrages, écht oude houten luiken of juist nieuwerwetse shutters de ramen niet blinderen, kunnen we al wandelend een blik naar binnen werpen en onze ogen langs de veelal professioneel gestylede interieurs met hoge plafonds laten gaan.

Terwijl we lopen van het ene recent ontdekte 17e-eeuwse balkenplafond naar het volgende, slechts 500 meter van elkaar gescheiden, dringt zich onwillekeurig de vraag op: hoeveel meer van die historische vondsten verschuilen zich achter al die verlaagde plafonds, die er soms al eeuwen zitten? En mocht je als eigenaar in de gelukkige (of ongelukkige!) omstandigheid zijn een dergelijk plafond bij toeval tegen te komen in je zojuist gekochte huis, wat dan?

De pilates-studio About Moving van de familie Levin-Bosch op Keizersgracht 74 is zo'n verrassing en een goed voorbeeld van hoe een imposant beschilderd balkenplafond van 400 jaar oud prachtig samengaat met een ruimte die verder gevuld is met zwarte fitnessapparatuur, felblauw gekleurde schuimen matjes en vooral heel veel licht. De aanwezigheid van het plafond is overal voelbaar, een kaart van honderden jaren geschiedenis die zich voor je uitvouwt terwijl je op een matje op de grond of op een toestel je oefeningen doet. Het unieke karakter ervan draagt bij aan de bijzondere sfeer van de studio en daarmee ongetwijfeld ook aan de ervaring en waardering van je work-out!

Afb. 1 De studio aan de Keizersgracht 74 voor de verbouwing. Foto: KS Bedrijfsmakelaars Amsterdam.

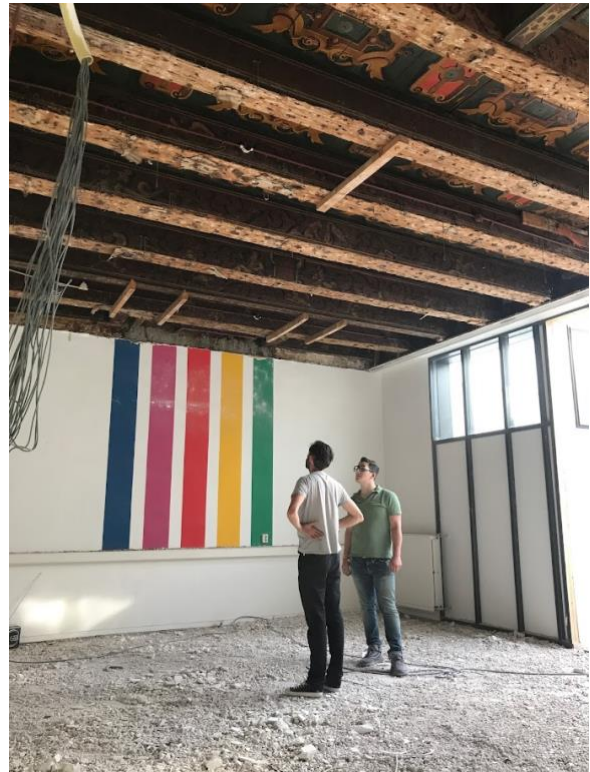
Monumentale en decoratieve waarde

Dit plafond, dat in tegenstelling tot dat van de Leliegracht niet van eiken maar van grenen is gemaakt, kwam tevoorschijn toen de kersverse huidige eigenaren het bestaande verlaagde systeemplafond wilden verwijderen. Zij zagen direct de monumentale en decoratieve waarde en schakelden restaurator Rob Bremer in, die het vrijgelegde plafond terughoudend restaureerde. Helaas kon Rob door omstandigheden niet aanwezig zijn bij het werkbezoek om de ideeën en argumenten achter de keuzes en de technische aspecten van de restauratie toe te lichten. Evident was wel dat, belangrijker dan het reconstrueren van de onbekende, ontbrekende decoratieve elementen die bij het plaatsen van een eerder vlak plafond waren verwijderd, het reinigen en het completeren van de beschilderde delen die wel intact waren gebleven prioriteit had gekregen. Begrijpelijk is de beslissing om de duizenden latere spijkers uit de balken te verwijderen, maar de zwarte verkleuringen in het ruwe grenen werden ongemoeid gelaten. Je zou kunnen zeggen dat de meest storende elementen werden verwijderd, maar dat om deels praktische redenen de vlekken werden geaccepteerd als ooggetuigen van wat ooit was. Het gevolg van de beslissing om niet te reconstrueren en ook de vrijgelegde delen niet met een verfmantel der liefde te bedekken is dat er een scherp contrast ontstaat tussen de voor het oog complete en evenwichtige beschildering en een onaf landschap van de balken die de beschildering doorsnijden. De historicus en restaurator zien het dilemma, de leek zal zeggen dat het er 'authentiek' en lekker ruig uitziet.

Daar waar de dieper gelegen vlakke delen van het plafond door de in goudkleurig band- en rolwerk gevatte cartouches en geometrische trompe-l'oeils op een stemmig blauwgroen en bruin fond een zekere strengheid uitstralen, bieden de slingerende acanthusranken en goedmoedige engelen op de zijkanten van de balken een heel ander en speelser tafereel. Deze motieven worden onderbroken door diverse allegorische voorstellingen met mensen, bloemen en dieren. De schalkse betekenis van sommige blijft voor ons moderne mensen verborgen maar zal menig 17e-eeuwse burger een glimlach op het gezicht hebben getoverd.

De toch wel haperende visuele samenhang tussen de decoratie van de planken en die van de balken deden twifelen aan de oorspronkelijkheid van dit plafond op deze locatie. Misschien waren het onderdelen van twee verschillende plafonds die vanwege hun kwaliteit op zeker moment in het pand aan de huidige Keizersgracht 74 zijn samengebracht. Als dat zo is, is de cirkel in zekere zin gesloten: ook 400 jaar geleden al bewaarde men dat wat goed was en combineerde men bestaande elementen in een nieuwe omgeving. En zó'n plafond in déze ruimte, daar kan natuurlijk geen interieurstylist tegenop.

Afb. 2 Het balkenplafond na verwijdering van het verlaagde systeemplafond. Foto: Anique Bosch.

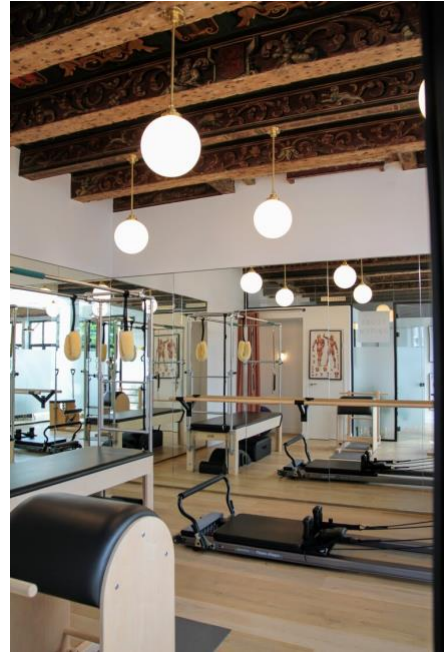
Het gevaar van cherry picking

Zet vijftien restauratoren bij elkaar in een historische binnenruimte en het gaat al snel over het stutten, aanvullen of reconstrueren van de constructie, het schoonmaken van de decoratie, met waterige media of juist vluchtige oplosmiddelen, de bestrijding van schimmels en de mate waarin en wijze waarop geretoucheerd moet worden. Deze discussie is zoals zij hoort te zijn, levendig en kritisch, waarbij het belangrijk is om argumenten en professionele ervaring uit te wisselen. Maar de zacht uitgesproken vraag hoe we recht doen aan, zoals in dit geval, een bijzonder beschilderd plafond dat bewaard is gebleven juist omdat het 200 jaar geleden achter stuc verdween, gaat natuurlijk verder. Juist omdat de ruimtes geen museale bestemming krijgen, hoe zorgen we ervoor dat men ook over 200 jaar nog van dit fragiele kunstwerk kan genieten? Ook het gevaar van *cherry picking* ligt op de loer: het is natuurlijk verdraaid onhandig als het vrijleggen van een plafond betekent dat je bijvoorbeeld ook een fraaie gang moet slopen of je voordeur moet verplaatsen (los van de bezwaren van bureau Monumentenzorg). Laat je alleen een paar pareltjes stralen of is het streven om het oude en het nieuwe samen te brengen. Dergelijke beslissingen zijn ook onderdeel van het proces.

Deze geslaagde middag werd afgesloten door een gezellige borrel – heel aardig aangeboden door de familie Levin-Bosch – waar nog lang werd nagepraat over de twee bijzondere ruimtes die wij mochten bezoeken. Dat er zo maar vele werkbezoeken mogen volgen!

De deelnemers van het werkbezoek willen hierbij de organisatie en iedereen die deze mooie middag heeft mogelijk gemaakt nogmaals hartelijk danken, in het bijzonder Karin van der Lem, Martine Posthuma de Boer, Frederik Franken

Afb. 3 Het plafond in de toestellenruimte, met zicht op de beschilderde balken. Foto: Anique Bosch.

Afb. 4 Detailopname van het plafond, de hoger gelegen vlakke delen. Foto: Anique Bosch.

